

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת נצבים-וילך תשע"ז

מלכויות, זכרונות, שופרות

באותו יום וקרא לו "מלך"². לכן, בכל שנה ושנה מחדש, עבודת היום של ראש השנה היא - "תמליכוני עליכם". להעמיק את הכרתנו במלכות ה', ולהתפלל לפניו שכל העולם כולו יגיע במהרה להכרה זו³. אמנם יש גם דעה שאדם הראשון נברא בניסן, ולא בר"ה, אבל לפי הדעה שאדם הראשון נברא בר"ה, הביאור הוא כפי שאמרנו.

עבודת מלכויות - למה בראש השנה?

כאמור, מהות עבודת היום של ראש השנה היא להמליך עלינו את הקב"ה, ולהתפלל על פרסום מלכותו זו בכל העולם כולו. התפלה שלנו בר"ה היא בחלקה הגדול על גילוי מלכות שמים. "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אלקי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה". "ובכן תן פחדך ה' אלקינו על כל מעשיך, ואימתך על כל מה שבראת". כולן בקשות על כך שיתגלה כבוד מלכות שמים, שלא ישאר אף גוי אחד שלא מכיר במלכות שמים, כל שכן שלא ישאר אף יהודי אחד שלא מכיר במלכות שמים. כולם יכירו בכך שה' אלקי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה. ולגבינו - אנו משתדלים להכיר בזה כבר עכשיו.

זו גם אחת הסיבות לשמחה שלנו בראש השנה. אמנם ראש השנה איננו יום של "שמחה יתרה", כפי שהגדיר הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג ה"ו), אך יש מצות שמחה גם בר"ה (ע"י שו"ע שם סי' תקצ"ז ס"ב, ושאת אריה סי' ק"ב), וכך אמר גם עזרא הסופר לישראל בראש השנה: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים... ואל תעצבו, כי תִּדְרֹךְ ה' הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינֵיכֶם" (נחמיה ח, י). כשממליכים מלך בשר ודם, הרי עושים משתה ושמחה. ואם כן, כשאנו ממליכים עלינו את מלך מלכי המלכים הקב"ה, ודאי שצריך לשמוח! כמובן, מתוך אימה ויראה, מתוך אימת יום הדין, כי ר"ה איננו יום של קלות ראש, הוא יום של אימה, אשר על כן קראו לימים האלה "ימים נוראים", על שם היראה, אבל יחד עם כל היראה יש גם שמחה, שמחה בהמלכת המלך. הקב"ה הוא מלך העולם, ומלך ישראל במיוחד, ואנו שמחים מאד במלך הזה. אדם יכול להכיר במלך, ולא להיות שמח בו במיוחד. אך לגבי הקב"ה חז"ל תיקנו, שאחרי "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", נאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". יש ביאור בגמרא למה אומרים את זה (ע"י פסחים נו, א), אבל לכאורה לפי הפשט הטעם הוא, שכשאני אומר שה' אחד - אני רק קובע עובדה. אם אני רוצה או לא רוצה - ה' אחד. אך כשאני אומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אני מראה שביעות רצון מזה שה' הוא המלך שלי, ומגלה דעתי שאני מקבל את מלכותו ברצון.

משל למה הדבר דומה? אם מישהו יאמר "פלוגי הוא נשיא ארה"ב, יחי הנשיא!" זה שפלוגי הוא נשיא ארה"ב - זו עובדה. בין אם בחרתי בו ובין אם לא בחרתי בו, פלוגי נבחר לנשיא ארה"ב, והוא הנשיא. אך אם אני מוסיף ואומר "יחי הנשיא" - זה כבר אומר

ענינה של ברכת מלכויות

אנו מתקרבים ליום הדין, צריך לעשות תשובה. כל אחד יודע מה הבעיות אצלו, ועל מה הוא צריך לעשות תשובה, אם על ביטול תורה, אם על חסד שלא עשה מספיק, על המצוות שבין אדם למקום, על המצוות שבין אדם לחברו, כל אחד יודע על עצמו על מה הוא צריך לעשות תשובה.

כדאי להתבונן קצת במהות של ר"ה. חז"ל הרי תיקנו לנו שלוש ברכות מיוחדות לר"ה, מלכויות זכרונות ושופרות. נתבונן בברכה הראשונה - ברכת מלכויות. בברכה זו אנו מדברים על זה שה' הוא מלך על כל הארץ, הוא לבד השופט, הוא לבד הפוסק, לחיים ולהפך, הכל בידו. הוא משתדל לעשות טובות למי שאפשר, אבל הוא גם מעניש את מי שצריך, ואין מי שיכול למחות בידו. לא כמו מלך בשר ודם, שהוא מוגבל לפעמים ע"י פרלמנט שצריך לאשר את החלטותיו, או ע"י בג"ץ שיכול לבטל את החלטותיו. אצל הקב"ה זה לא כך. הקב"ה הוא הבג"צ, ואין בג"צ מעליו. הוא השופט, ואין שופט מעליו. הוא מחליט הכל, והוא עושה הכל. זהו תורף ברכת מלכויות, וזו היא עבודת היום של ראש השנה - "אמרנו לפני בר"ה מלכויות... כדי שתמליכוני עליכם" (ר"ה טז, א). להכיר במלכות ה', ולקבל עלינו את הקב"ה למלך.

וצריך להבין: הרי את הענין זה שהקב"ה מלך, אנו מציינים פעמים רבות בכל יום בשנה. בכל ערב וּבִקְרָא אנו מקבלים עלינו עול מלכות שמים בקריאת שמע, ובכל ברכה שאנו מברכים אנו אומרים "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם". מה מיוחד אפוא בקבלת מלכות ה' בר"ה בשונה משאר הימים?

התשובה היא, שר"ה דומה מבחינה מסויימת לליל הסדר. כשם שאת יציאת מצרים מזכירים פעמים ביום, ובכל זאת נתנו לנו לילה אחד בשנה שהוא מיועד להעמיק בו יותר את התודעה ואת ההרגשה של יציאת מצרים, כך גם בענין מלכות ה'. אמנם אנו מקבלים עלינו את מלכות ה' הרבה פעמים בכל יום בשנה, אך חוץ מזה ובנוסף לכך ניתן לנו גם יום אחד בשנה שהוא מיועד להעמיק בו את התודעה של מלכות שמים באופן מיוחד, וזהו יום ראש השנה.

למה נבחר למטרה זו דווקא ר"ה? בשלמא ליל הסדר, זהו הלילה שבו היתה מכת בכורות, ובו גורשנו ממצרים, לכן הוא מתאים להיות הלילה שבו מאריכים לספר ביציאת מצרים. אבל מלכויות וראש השנה - מה הקשר ביניהם? התשובה היא, שראש השנה, לפי דעה אחת בחז"ל (ר"ה כז, א), הוא יום בריאת האדם, וא"כ זה הוא גם היום הראשון שבו נעשה הקב"ה למלך. אמנם הקב"ה הוא "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא" - עוד לפני בריאת העולם הקב"ה היה מִלְךָ¹ - אבל אז עוד לא היה מי שיכיר במלכות ה' וַיִּקְרָא לוֹ "מֶלֶךְ", כי לא היו נבראים. רק אחרי שנברא העולם - "לעת נעשה בחפצו פל - אזי מלך שמו נקרא". אז היה כבר מי שקרא לקב"ה מלך. נמצא, שההמלכה הראשונה של הקב"ה היתה בראש השנה, ע"י אדם הראשון שנברא

ההליכה, חוץ ממה שנענש על המעשה עצמו. ולא רק המעשים וההליכה לקראתם באים בחשבון ביום הדין, גם "מחשבות אדם" נלקחות בחשבון. מחשבות שאדם חשב, איך לקיים מצוה, או ח"ו לעשות עבירה - גם הן נלקחות בחשבון בדין, גם אם לבסוף לא הגיעו המחשבות לכלל מעשה. למשל: אם חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה - מקבל שכר על מחשבתו כאילו עשה את המצוה (קדושין מ, א). ובעבירות - בדרך כלל אין הקב"ה מעניש על מחשבת עבירה, אבל במקרים מסויימים גם על מחשבת עבירה יש עונש, למרות שלא באה לכלל מעשה (עי' שם).

וכן "תחבולותיו" באות בחשבון. כמה השתדל אדם למצוא תחבולות לקיים את המצוה כשקשה היה לקיים אותה, או להמנע מעברה במקום שקשה היה להמנע ממנה.

אבל מעבר לכל זה, גם "יצרי מעללי איש" באים בחשבון. מה הם "יצרי מעללי איש"? "יצרי מעללי איש" הם כוחות נסתרים וחבויים בנפש ("תת ההכרה"), שאפילו לכלל מחשבה ותחבולות לא הגיעו⁵, אבל עלולים להביא ביום מן הימים למצוה או לעבירה, להתעוררות של קדושה או להתעוררות הפוכה. גם כוחות נסתרים אלו לוקח הקב"ה בחשבון בדין, וקובע על פיהם את הנהגתו עם האדם⁶. מפני שהכל גלוי וידוע לפניו, גם יצרי מעללי איש כאלו, שלפעמים גם האדם עצמו אינו מודע להם.

למה נדחה אליאב מן המלוכה?

דוגמא נוראה ל"יצרי מעללי איש" שהקב"ה התחשב בהם בקביעת הנהגתו עם האדם, רואים אצל אליאב, אחיו של דוד המלך. ה' שולח את שמואל הנביא למשוך מלך מבני ישי בית הלחמי, "כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ" (שמו"א טו, א). שמואל מגיע אל ישי, רואה את אליאב בכורו, ואומר: "אֵף נִגַּד ה' מִשִּׁיחוֹ!" (שם ו, אכן, איש זה הגון למלכות! [כנראה ראה בו מידות טובות ומעשים טובים, ולכן היה סבור שה' התכוין אליו]. אומר לו ה': "אֵל תִּבְטֹ אֶל מִרְאֵהוּ וְאֶל גִּבְהַת קוֹמָתוֹ, כִּי מֵאֲסִתְּהוּ" (שם ז). 'מֵאֲסִתְּהוּ', משמע שראוי היה, אלא שנדחה (עי' פסחים טו, ב). ולמה נדחה? אומרים חז"ל, מפני שכעס על דוד (שם). בגלל כעס זה - הפסיד את המלכות!

וקשה: הרי מה שאליאב כעס על דוד, היה רק אחר כך, במלחמה עם גלית! "וַיִּחַר אֵף אֱלִיאָב בְּדוֹד וַיֵּאמֶר: לָמָּה זֶה יִרְדֹּף, וַיַּעַל מִי נִשְׁטָף מֵעַט הַצֵּאֵן הַהֵנָּה בַּמִּדְבָּר...?" (שמו"א יז, כח). מדוע א"כ מאס ה' באליאב עוד לפני שכעס, ועוד לפני שחשב בכלל לכעוס על דוד? התשובה היא - "ה' יִרְאֶה לְלִבָּב" (שם טו, ז). הקב"ה רואה כבר עתה בלבו של אליאב נטיה לכעס, ונטיה זו פוסלת אותו כבר עתה מלהיות מלך⁷. כי מלך, אסור שיהיה כעסן. אם יהיה כעסן, עלול לתלות את שר המשקים או את שר האופים או מישהו אחר... מידת הכעס עלולה לגרום לתוצאות קשות במיוחד, אם היא מצויה אצל מלך, שיש בידו לפעול על פי כעסו, ואין מי שיעצור בעדו. לכן נפסל אליאב למלכות, בגלל נטייתו למידת הכעס.

הרי לנו דוגמא נוראה ל"יצרי מעללי איש", שלא באו עדיין לכלל מעשה או מחשבה, ואף על פי כן נלקחו בחשבון ע"י ההשגחה, וגרמו לאליאב להפסיד את המלכות. שמואל לא הבחין ביצר הזה, אבל הקב"ה אומר לשמואל, "כִּי לֹא אֶשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם, כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב". אתה עוד לא יכול להבחין באליאב שהוא כעסן, אבל "אֵינִי ה' חֹקֵר לֵב בְּחַן פְּלִיטוֹ" (ירמיהו יז, י), ואני כבר יכול להבחין שיש באליאב מדת כעס, ולכן אני פוסל

שאני מרוצה מהנשיא. כשאני אומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", זה מראה שאנחנו מרוצים ממלכות שמים. לא בלית ברירה, אנו מודים בה, אלא אנו רוצים במלכות שמים. לכן עושים יום טוב בר"ה, כי ביום זה אנו ממליכים את ה' למלך על כל הארץ, ואנו שמחים במלכותו. לא יכול להיות מלך יותר טוב, ולא שייך שיהיה מלך יותר טוב. זה המלך הכי טוב שיכול להיות, ואנו שמחים בו. זו מהותו של ר"ה, ואת כל זה מבטאה ברכת מלכויות.

למה נקרא ראש השנה "יום הזכרון", והרי ה' זוכר הכל בכל יום

אחרי ברכת מלכויות תיקנו חז"ל לומר את ברכת זכרונות. בברכה זו אנו אומרים שה' "זוכר כל מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם, אין שכחה לפני כסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך". והנה, כמו ששאלנו על ברכת מלכויות, נשאל גם כאן: הרי ענין זה שה' זוכר כל מעשה עולם ואין שכחה לפני כסא כבודו הרי הוא נכון בכל ימות השנה, ולמה אנו מציינים זאת דוקא היום?

ועוד יותר מכך צריך להבין: הרי ראש השנה נקרא "יום הזכרון" על שם הזכרונות הללו. מה פירוש "יום הזכרון"? הרי גם בשאר ימות השנה ה' זוכר הכל. הקב"ה זוכר בכל רגע נתון את כל מעשי בני האדם בכל העולם כולו. כל מה שעשו בעבר, בהווה, וגם מה שיעשו בעתיד. שום ידיעה לא נוספת לו ביום הזכרון, ולא בשום זמן אחר, שהרי הקב"ה הוא בלתי משתנה, וגם הידיעה שלו בלתי משתנה. הוא יודע היום מה שיִדַע אתמול, וגם מה שיִדַע מחר. אם כן, מה פירוש "יום הזכרון"?

התשובה היא, שאכן הקב"ה לא "נזכר" ביום זה בשום דבר. מה א"כ מיוחד ביום הזכרון? - מה שמויחד ביום זה הוא, שביום זה הקב"ה פועל על פי הזכרונות הללו. על פי הזכרונות הללו נקבע ונכתב ביום זה מה יהיה בשנה הבאה. כי למרות שהקב"ה הוא מלך בלתי מוגבל, כפי שהזכרנו בברכת המלכויות, ואין מי שיאמר לו מה תעשה ומה תפעל, אבל הקב"ה ברצונו קבע לעצמו כלל, שכביכול לא הוא קובע מה יקרה בעולם, אלא אנו - במעשינו - קובעים מה יקרה בעולם. ביום זה, "זכר כל היצור לפניך בא, מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש", את הכל הקב"ה שוקל, ולפי זה הוא קובע כיצד תראה השנה החדשה.

הכל שְפִיט - מעשים, מחשבות ויצרים

מה הם כל הענינים הללו, "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש"? - "מעשה איש" - אלו הם המעשים שאדם עשה, בין מצוות ובין עברות. "ופקודתו" - אלו הם המעשים שאדם נמנע ולא עשה אותם. ["פקודתו" מלשון "פִּקֵד מוֹשְׁבֵיךָ" (שמו"א כ, יח), לשון חסרון והעדר]. גם מעשים שאדם לא עשה - באים במשפט ומשפיעים על דינו, בין שההמנעות מהם היתה ראויה (כגון שהתגבר על יצרו ולא חטא), ובין שלא היתה ראויה (כגון שנמנע מקיום מצוה).

אך לא רק מעשים שאדם עשה או לא עשה נכנסים לחשבון בדין. גם "עלילות מצעדי גבר" - הצעידה וההליכה לקראת המעשים, גם היא באה בחשבון. אם הלך למצוה - נזקפת גם ההליכה לזכותו, חוץ מן המעשה עצמו. "שכר פסיעות יש" (ב"מ קז, א. ועי' רש"י שמות יב, כח)⁴. וכן אם הלך לעבירה - נענש גם על

בשעבוד נורא, שקוע במ"ט שערי טומאה, ובזכות מי הם יוצאים? - בזכות שלושה אנשים: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת פְּרִיתוֹ אֶת אֲבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב" (שמות ב, כד). אמנם היו עוד צדיקים בדור ההוא, היו משה ואהרן, ופינחס ויהושע ועוד צדיקים, אבל התורה אומרת שיציאת מצרים היתה בזכות שלשת האבות הקדושים, אברהם יצחק ויעקב. זכותם של שלושה אנשים בלבד הועילה לשישים רבוא איש לצאת ממצרים, ולעשותם לעם בחירה שיקבל תורה, יקבל את ארץ ישראל, ויקבל עוה"ב ונצחיות, מה שכל באי עולם לא זכו לו. שוב רואים את הכח של אנשים מעטים לשנות את כל הדברים. כל הדורות מאז עד היום, הכל בזכות שלשת הצדיקים האלה. ולא רק במצרים, אלא גם לעתיד לבוא, התורה אומרת מה יהיה בסוף כל הפורעניות: "וַיִּזְכְּרֵנִי אֶת פְּרִיתִי יַעֲקֹב, וְאֶת אֶת פְּרִיתִי אֲבְרָהָם אֶזְכֹּר, וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר" (ויקרא כו, מב). שוב, ע"י שלשה צדיקים אלה, כל הצרות של עם ישראל יפסקו, וישראל יזכו במהרה בימינו לתשועת עולמים. הכל מכח שלשה אנשים, אברהם יצחק ויעקב.

רואים מכל הנ"ל, כמה גדול הוא כח מעשיו של האדם, וזהו בדיוק ענינה של ברכת "זכרונות". לבאר ולהבהיר לעצמנו, שכל מעשה שלנו, ולו הקטן ביותר, משפיע על הנהגת העולם. אמנם איננו כמו האבות הקדושים, וגם לא כמו נח, אבל כל אחד ואחד הוא צלם אלקים, והוא יכול להשיג ולפעול דברים עליונים מאד. זו התביעה שיש בברכה הזו. שאם האבות יכלו, ואם נח היה יכול, אז גם אתה יכול! ה' יודע וזוכר כל מעשה שלך, כל מעשה שלילי שלך וכל מעשה חיובי שלך, וא"כ גם אתה יכול במעשיך להשפיע על הנהגת ה' בבריאה. אדם צריך ללמוד מזה, כמה הוא צריך להיות אחראי על מעשיו. כמה כל מעשה קטן שלו יכול להשפיע על כל העולם לטוב או ח"ו להפך. זו ברכת זכרונות.

ברכת שופרות - תכנית הבריאה

הברכה השלישית שתיקנו חז"ל לברך בר"ה היא ברכת שופרות. מה ענינה של ברכת השופרות? ברכת שופרות אומרת כך: אמנם הקב"ה קבע לעצמו כלל מגביל, להנהיג את עולמו לפי מעשי בני האדם - כפי שהזכרנו בברכת זכרונות - אבל כלל זה עצמו, גם הוא מוגבל. יש גבול להשפעת מעשיהם של בני האדם על הנהגת ה' בבריאה. יש תכנית כללית לבריאה, אשר בסופה יגיע העולם אל תיקונו ותכליתו - "לתקן עולם במלכות שדי" - ותכנית זו אי אפשר לשנות. מה שיעשו בני אדם - לא ישנה את התכנית.

כיצד בא ענין זה לידי ביטוי בברכת שופרות? - ברכת שופרות עוסקת מצד אחד בשופר של מתן תורה, "בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת", ומצד שני - בשופר של הגאולה העתידה: "כָּל יִשְׂרָאֵל תִּבְלֵ וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ, פְּנֵשׂא נֶס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְּקֵ שׁוֹפֵר תִּשְׁמְעוּ" (ישעיהו יח, ג), "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל, וַיָּבֹאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" וכו' (שם כז, ג). ברכת שופרות אומרת, כביכול, כך: אנו פועלים במסגרת תכנית, שתחילתה מעמד הר סיני, וסופה ימות המשיח, ומסומלת ע"י שני השופרות שהזכרנו. בתוך מסגרת זו יש בחירה לכל רשעי העולם לעשות מה שירצו ולהשפיע על הנהגת ה' בבריאה. אבל בסופו של דבר יגיע שופרו של משיח, וכל רשעי תבל לא יוכלו לשנות זאת.

גם צורת התקיעות מרמזת למהלך הזה. הרי צורת התקיעות היא: תקיעה בתחילה ותקיעה בסוף, וביניהן - שברים ותרועות.

אותו מלהיות מלך בגלל זה. לולא היה באליאב היצר הזה, ההשגחה בוחרת באליאב להיות מלך על ישראל, ולא בדוד. במקום להתפלל ג' פעמים ביום על מלכות בית דוד, היינו מתפללים על מלכות בית אליאב, ובמקום לחכות למלך המשיח מבית דוד, היינו מחכים למלך המשיח מבית אליאב. [ואולי כלל לא היינו מחכים, כי היה כבר בא, שהרי כל מה שנחרב בית המקדש הוא בגלל לשון הרע ש קיבל דוד על ציבא (ע"י שבת נו, ב), ואליאב אפשר שלא היה מקבל לשון הרע, וא"כ אולי בית המקדש היה קיים]. את כל אלו הפסיד אליאב, רק מפני שהיתה לו נטיה לכעס. מבהיל על הרעיון, לראות מה מפסידים מנטיה דקה בלב, אפילו שלא הגיעה לכלל מעשה, ואף לא לכלל מחשבה. גם בנטיה דקה כזו מתחשב הקב"ה בהנהגתו עם האדם, וגם אותה הוא מביא בחשבון בדין של ראש השנה - "יצרי מעללי איש".

ברכת זכרונות מבארת, כמה גדולים מעשי בני האדם

לאחר שבארנו בתחילת ברכת זכרונות עד כמה נלקח כל דבר פחשכון במשפט - מעשים, מחשבות, ואפילו "יצרי מעללי איש" שלא באו לכלל מחשבה - אנו ממשיכים לבאר עוד, כמה רב יכול להיות משקלו של כל מעשה שעושה האדם, ועד כמה יכול הוא להשפיע על גורלה של הבריאה כולה.

אנו אומרים: "וגם את נח באהבה זכרת, ונתפקדהו בפקודת ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי רֵעַ מַעֲלֵיהֶם". כלומר, מעשי בני אדם יכולים להשפיע (מבחינה רוחנית) עד כדי החרבת העולם כולו "מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם" (בראשית ו, ז); ומצד שני - מעשי בני אדם, ואפילו של כמה יחידים מהם, יכולים להציל את הבריאה מכליון מוחלט. העולם נחרב בגלל עבירות שונות שעשו אנשי דור המבול (ע"י רש"י בראשית ו, יא), ומקבל זכות קיום מחודשת בגלל מעשיהם של כמה אנשים בודדים, שעסקו במשך שנה שלמה במשימה ענקית של חסד, עם אלפי בעלי חיים שהגיעו לתיבה⁸. אחרי שהעולם נחרב בגלל ג' ז' ל (רש"י בראשית ו, יג), מוכרחים לבנות אותו מחדש על יסוד של חסד, שהוא הַפֶּךְ הַגָּזֵל. "עוֹלָם - חֶסֶד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג).

אח"כ עושה נח עוד חסד גדול עם העולם כולו. הוא יוצא מן התיבה ומקריב קרבנות לה'. קרבנות שהביאו לכך, שה' נשבע שלא להביא עוד מבול על הארץ, ואף נתן אות לשבועה זו - הלא היא הקשת. כמה מבולים היו עלולים להיות בעולם, לולא שבועה זו? - מימות נח עד היום, אלפי פעמים נראתה הקשת בשמים! כל קשת - פירושה, שהיה ראוי להיות מבול, והוא נמנע בזכות קרבנותיו של נח. אלפי מבולים היו צריכים אפוא לרדת לעולם, ואת כולם מנע נח ע"י הקרבנות שהקריב. [חוץ מכמה דורות של צדיקים שלא נראתה בהן הקשת, כי היתה להם זכות עצמית להנצל מן המבול, גם בלי להזדקק לזכותו של נח (ע"י כתובות עז, ב רש"י ד"ה אם כן, ובמהרש"א שם)]. כמה קרבנות הקריב נח? - לא הרבה. רק כמה בהמות וכמה עופות. [ששה זוגות מכל מין מבעלי החיים הכשרים לקרבן, שהם בס"ה חמישה מינים: בקר, כבשים, עזים, תורים ובני יונה⁹ (מהיונים לא הקריב ששה זוגות, כי יונה אחת חסרה לו, שעפה מן התיבה ולא שבה אליו...)]. ובזכות קרבנות אלה - אין לנו מבול מאז ועד היום! רואים מכאן, כמה רב הוא משקלם של מעשי בני אדם, ואפילו מעשים קלים.

בהמשך הברכה אנו מזכירים את שעבוד מצרים. עם שלם נמצא

האחרונה מרמזת למלכות שמים השלמה של אחרית הימים. באחרית הימים, אחרי ככלות הכל, לבדו ימלוך נורא! כשהתכנית האלקית תגיע אל קצה, שוב תהיה מלכות שמים שלמה, במלכות בית דוד ובסנהדרין הגדולה בירושלים. לזה רומזים קולות השופר, ולזה רומזת ברכת שופרות - שלאחר כל הצרות, ולאחר כל השברים והתרועות, נגיע שוב למלכות שמים השלמה, ומעשי בני האדם לא יוכלו למנוע זאת בשום פנים ואופן¹¹. כל הגנוחי גנח והילולי יליל יעלמו, והעולם יגיע אל תיקונו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי טטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

“גנוחי גנח” ו”ילולי יליל” (ר”ה לד, א). למה מרמזים הקולות הללו? התקיעה הראשונה מרמזת למלכות שמים השלמה שהיתה קודם הבריאה (“אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא”), ועל מלכות שמים השלמה שהיתה בתחילת תולדות עם ישראל, כשכל ישראל אמרו בסיני “נעשה ונשמע”. לאחר הופעות אלו של מלכות שמים השלמה, ישנם הרבה שברים ותרועות¹⁰. בתולדות העולם - אדם הראשון אוכל מעץ הדעת, דור המבול ועוד, ובתולדות עם ישראל אחרי מעמד הר סיני - מעשה העגל, מעשה המרגלים, ושאר תרועות ושברים, עד חורבן הבית ועד לשואה האחרונה, ועד לצרות שיש לנו היום מהחמאס, מהאיראנים, ומכל רשעי אומות העולם. צריך לעשות תשובה, להתפלל ולהתחנן לה’ שיעזור ויגן ויושיע את ישראל עמו מכל הצרות האלה. אבל צריך לדעת שהכל מוגבל. כי לאחר השברים והתרועות מגיעה שוב תקיעה. התקיעה

1. המשמעות של מלכות ה' בטרם כל יציר נברא - כשלא היו עדין נבראים למלוך עליהם - היא, שגם אז היה יכול הקב"ה לעשות כל מה שירצה. (וכן "אחרי ככלות הכל לבדו ימלוך" מתפרש במשמעות זו). כי המלוכה, אין עיקר ענינה השליטה על אחרים, אלא עיקר ענינה הוא שהמלך אינו מוגבל, ויכול לעשות כל אשר יחפוץ. [מלכא - מאי דבעי עביד. שהמלך פורץ גדר... ואין מוחין בידו] (פסחים קי, א). ורק ממילא יוצא מזה גם ענין השליטה על אחרים. שכיון שהמלך אינו מוגבל, ממילא הוא שולט על האחרים - במידה וקיימים "אחרים" - ועושה בהם מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו. [ומה שמוכר בסה"ק שסיבת בריאת העולם היתה, כי "אין מלך בלא עם", "ואם אין צבא למלך ואין מחנה למלך על מה הוא מולך" (פרקי דר"א פ"ג), זהו רק כדי להוציא את המלכות אל הפועל, ולגלותה. אבל באמת ובעצם, גם בלי עם - הקב"ה מלך].
2. לכן "בששי היו אומרים ה' מלך גאות ועוז, והמליכו עליהן ליוצרן, ואמרו ה' מלך גאות לבש" (פרקי דר"א פ"י). וענו כל הבריות אחריו, והלבישו גאות ועוז, והמליכו עליהן ליוצרן, ואמרו ה' מלך גאות לבש" (פרקי דר"א פ"י).
3. שזוהי תכלית הבריאה, כפי שמבאר הרמב"ם באריכות ב"דעת תבונות". [וכן כתב הרמב"ן בקצרה: "כוונת כל המצות - שנאמין באלקינו, ונודה אליו שהוא בראנו. והיא כוונת היצירה. שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחונתו, מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שפָּרְאוּ. וכוונת רוממות הקול בתפלות, וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום, יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה, ויאמרו לפניו בריותך אנחנו" (רמב"ן עה"ת, סוף פרשת בא)].
4. ואמרו בגמרא, "אגרא דפרקא - רהטא" (ברכות ו, ב), ופירש רש"י: "עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר לימוד". ומבואר, שגם כאשר אין מקום לשכר עבור המצוה עצמה, עדין יש קיבול שכר עבור ההליכה למצוה.
5. ובלשונו של הרמב"ם: "מִחְשְׁבוֹת אָדָם - הַמְחֻשְׁבוֹת בְּנִגְלוֹת. יִצְרֵי מַעֲלֵי אִישׁ - בְּנִסְתָּרוֹת" (מאמר החכמה).
6. ואע"ג "שלפי מעשים שהוא עושה עכשיו אדם נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות" (רש"י בראשית כא, יז), מ"מ כששורש המעשים הללו נמצא כבר עכשיו בתכונות הנפש של האדם, אע"ג שיש בידו הבחירה לפעול אח"כ כרצונו - על פי תכונות נפשו, או בניגוד להן - אך סוף סוף הרי כרגע מדרגתו היא שיש בו תכונה מסוימת, וזהו דבר שנמצא בו כבר עכשיו, ולכן הקב"ה לוקח זאת בחשבון בדין. [ואין הכוונה שהאדם ראוי לעונש או לשכר על תכונה זו, שהרי עדין לא עשה עמה שום דבר, לא טוב ולא רע. אלא הכוונה היא, שהקב"ה מתחשב בתכונה זו, כיצד להתנהג עם אדם זה, ואלו תפקידים להטיל עליו, או לא להטיל עליו, לפי תכונותיו].
7. ע"י בהערה הקודמת. ולפי זה מדוקדק היטב לשון הפסוק, "ה' יִרְאֶה לְלִבָּב", ולא "ה' יִרְאֶה לְעֵתִיד".
8. וגם כדי שתהיה לנח ובניו עצמם זכות קיום היו צריכים לעסוק בחסד זה, כפי שמוכר במדרש, שאברהם אבינו שאל את מלכי צדק [הלא הוא שם בן נח (ע"י רש"י בראשית יד, יח)], בזכות מה התקיימו בתיבה, "אמר לו: בצדקה שהיינו עושים. אמר לו: וכי מה צדקה היה לכם לעשות, וכי עניינים היו שם? ! והלא לא היה אלא נח ובניו, ועם מי הייתם עושים צדקה? אמר לו: על החיה והבהמה והעוף... אותה שעה אמר אברהם: אלולא שעשו צדקה עם בהמה חיה ועוף, לא היו יוצאין משם"... (שוחר טוב, תהלים ל"ז).
9. כן מבואר בפרקי דרבי אליעזר (סוף פ"ג), שהקריב רק מן המינים העתידים להיות קרבים על המזבח. אך הרמב"ן (בראשית ו, כ) כתב, שנח הקריב לא רק מן המינים הכשרים למזבח, אלא מכל המינים הטהורים לאכילה. ונמצא לפי זה שהקריב הרבה קרבנות, ובפרט מן העופות, שלמינים הטהורים בהם "אין מספר" (חולין סג, ב. וע"י רש"י דברים יד, יג).
10. גם תרועה היא לשון שבר - ע"י במפרשים על הפסוקים "רָעָה הַתְּרַעְעָה הָאֲרֶץ" (ישעיהו כד, יט), "יִרְעוּךָ קָדְקֵד" (ירמיהו ב, טז), "תִּרְעַם בְּשֶׁבֶט בְּרָזָל" (תהלים ב, ט), ועוד.
11. ולא רק צורת התקיעות מרמזת למהלך הזה, אלא גם צורת סידור הפסוקים בְּבִכּוֹת מַלְכוּיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת מְרֻמָּזוֹת לְכַךְ. דהנה, כבר נתקשו התוס' (ר"ה לב, א ד"ה מתחיל) על מה שאומרים בברכות אלו את פסוקי הכתובים קודם פסוקי הנביאים, שזה נגד המקובל והידוע שהנביאים חשובים יותר מהכתובים, וא"כ היה לנו להקדים ולומר את פסוקי הנביאים קודם לפסוקי הכתובים. וע"י מה שתירצו על זה (תוס' שם). ואולם הגה"צ רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל תירץ שאלה זו כן: "הנה כל הפסוקים של מלכויות זכרונות ושופרות, שנזכר בכל אחד פסוקים מתורה נביאים וכתובים, הם מדברים מג' ענינים: הפסוקים של תורה - רובם ככולם מדברים מהתגלות מלכות זכרונות ושופרות של העבר. כי זהו שורש התורה, להורות לנו דרכי ית'. ובכל פסוקי הנביאים של המלכויות זכרונות ושופרות - מדברים ומרמזים על לעתיד לבוא. כי הנבואה מגלה מה שעתידי להיות. ופסוקי הכתובים של מלכויות זכרונות ושופרות - המה כולם מרמזים על ההנהגה של ההווה. והמה מרמזים בכללות על השתלשלות הקדושה של העבר וההווה והעתיד. ובזה יתורץ קושיית התוס', מה שאומרים פסוקי כתובים קודם פסוקי נביאים. כי כך הוא הסדר, מתחילה ההווה, ואחר כך העתיד ("פרי צדיק" לראש השנה אות כ"ח).